

JANE HAWKING

Dragostea are 11 dimensiuni

Viața mea cu

STEPHEN HAWKING

Traducere din engleză de
ALEXANDRU MACOVESCU

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Familiei mele

La parole humaine est comme un chaudron fêlé où nous battons des mélodies à faire danser les ours quand on voudrait attendrir les étoiles.*

— Gustave Flaubert, *Madame Bovary*

---

* Graiul omenesc e ca o căldărușă spartă, în care batem mereu niște melodii bune să facă urșii să joace, atunci când noi am vrea să înduioșăm stelele (fr.) (trad. rom. Demostene Botez).

PARTEA I

1
Aripi ca să zburăm

Povestea vieții mele cu Stephen Hawking a început în vara lui 1962, deși e posibil să fi început cu adevărat, fără să-mi fi dat seama, cu vreo zece ani mai devreme. La începutul anilor '50, când aveam șapte ani, am intrat în clasa I la Liceul de Fete St Albans, unde, pentru scurtă vreme, a mers și un băiat cu părul căzându-i mereu în ochi, castaniu cu reflexe aurii, care stătea în rândul de la perete, în clasa alăturată. Școala accepta băieți, printre care și fratele meu Christopher, care era în cursul primar, însă îl vedeam pe băiatul cu părul în ochi doar atunci când, în absența învățătoarei noastre, noi, elevele din clasa I, ne înghesuiam în aceeași sală cu elevii mai mari. Nu ne-am vorbit niciodată, dar sunt sigură că această amintire de demult nu mă înșală, deoarece Stephen a fost elev al școlii vreme de un trimestru, după care a plecat la o școală elementară aflată la cinci-șase kilometri distanță.

Surorile lui Stephen erau mai ușor de recunoscut, pentru că învățau la școala noastră de mai multă vreme. Doar cu un an și jumătate mai mică decât Stephen, Mary, cea mai mare din cele două fete, era cu totul ieșită din comun – durdulie, mereu șleampătă, distrată, singuratică. Marele ei atu, un ten translucid, era aproape ascuns de niște ochelari cu lentile groase, care n-o avantajau deloc. Philippa, cu cinci ani mai mică decât Stephen, era emotivă și sensibilă, avea ochi strălucitori, codițe blonde și o față rotundă și rozalie. Școala avea exigențe mari atât în privința învățăturii, cât și a disciplinei, iar elevii, ca

oricare elevi, erau de o intoleranță crudă față de cei altfel decât ei. Era minunat să ai un Rolls Royce și o casă la țară, dar dacă mijlocul tău de transport era un Standard 10 de dinainte de război, ca în cazul meu – sau, și mai rău, un taxi londonez străvechi, ca în cazul familiei Hawking –, erai obiect de batjocură sau de milă disprețuitoare. Ca să nu fie văzuți de colegi, copiii familiei Hawking se așezau de obicei pe podeaua taxiului. Din păcate, pe podeaua mașinii Standard 10 nu era loc pentru asemenea tactici de evitare. Ambele surori Hawking au părăsit școala înainte să ajungă în cursul superior.

Mama lor era de mult o prezență familiară pentru noi. Mică de statură, subțire, dar puternică, îmbrăcată cu o haină de blană, stătea de obicei în colț, la trecerea de pietoni de lângă școala mea, unde îl aștepta pe Edward, cel mai mic dintre copii, să vină cu autobuzul de la școala elementară din afara orașului. Și fratele meu învățase la acea școală după anul de grădiniță făcut la Liceul St Albans: se numea Aylesford House și băieții purtau acolo roz – hăinuțe roz și șepci roz. În toate celelalte privințe, era un rai pentru băieți, mai ales pentru cei care n-aveau înclinație spre învățătură. Jocurile, cățeei, campingul și concursurile de cântat, pe care adesea tatăl meu le acompania la pian, păreau să fie cele mai importante activități. Fermecător și foarte chipeș, lui Edward îi era cumva greu, la vârsta de opt ani, să comunice cu familia sa adoptivă atunci când i-am cunoscut eu pe cei din familia Hawking – probabil din cauza obiceiului lor de a-și aduce la masa de seară cărțile pe care le citeau și de a-i ignora pe cei care nu erau șoareci de bibliotecă.

O prietenă de-a mea de la școală, Diana King, a avut de-a face direct cu acest obicei ieșit din comun al familiei Hawking – și probabil de aceea, auzind mai târziu de logodna mea cu Stephen, a exclamat: „Vai, Jane! Te măriți cu cineva dintr-o familie de nebuni sadea!“ Diana mi l-a arătat prima oară pe Stephen în vara lui 1962, când, după examene, ea, prietena mea cea mai bună, Gillian, și cu mine ne bucuram de binecuvântata perioadă de relativă lenevie de dinaintea sfârșitului de trimestru. Mulțumită poziției de vechi funcționar de stat a

tatei, pe lângă școală, teme și examene făcusem deja câteva ieșiri în lumea adulților – la un dineu dat de Camera Comunităților și, într-o zi însorită și caldă, la un garden party la Palatul Buckingham. Diana și Gillian părăseau școala în acea vară, dar eu urma să rămân ca Head Girl* și în trimestrul din toamnă, când aveam să-mi depun dosarul pentru admiterea la universitate. În acea vineri după-amiază ne-am luat gențile și, potrivindu-ne pălăriile de pai, am hotărât să luăm ceaiul în oraș. Abia făcuserăm vreo sută de metri, când în fața ochilor, pe partea cealaltă a străzii, ne-a apărut o priveliște ciudată: un tânăr cu mers stângaci, ținând capul în jos, cu fața ascunsă de restul lumii sub o claie de păr șaten căzând drept, mergea agale în direcția opusă. Cufundat în gânduri, nu se uita nici în dreapta, nici în stânga, habar n-avea de grupul de fete de pe trotuarul celălalt. Era o apariție excentrică în tihnitul și rigidul St Albans. Gillian și cu mine ne-am zgâit la el, uimite și cam nepoliticoase, dar Diana a rămas impasibilă.

— E Stephen Hawking. De fapt, am ieșit cu el, și-a anunțat ea tovarășele amuțite.

— Nu! Nu se poate! am râs noi, nevenindu-ne să credem.

— Ba da. E ciudat, dar e foarte deștept, e prieten cu Basil (fratele Dianei). M-a dus la teatru o dată și m-a invitat și la el acasă. Merge la marșuri pentru dezarmarea nucleară.

Uimite, ne-am continuat drumul spre oraș, dar eu nu m-am bucurat de plimbare pentru că, fără să pot explica de ce, tânărul pe care tocmai îl văzusem mă tulburase. Poate că mă fascina ceva ținând de excentricitatea lui, atât de diferită de stilul meu de viață mai degrabă tradițional. Orice-ar fi fost, scena mi s-a întipărit bine în minte.

Vacanța din acea vară a fost un vis pentru adolescența pe cale de a-și câștiga independența, deși pentru părinții ei trebuie să fi fost un coșmar, căci destinația mea, o școală de vară în Spania, era, în 1962, un loc foarte îndepărtat și misterios,

---

* *Head Girl, Head Boy*, în Marea Britanie, elevi cu responsabilitatea de a reprezenta școala la diverse evenimente. (*N.t.*)

presupunând o călătorie primejdioasă, așa cum ar fi o excursie în Nepal în zilele noastre. Plină de încrederea celor 18 ani ai mei, eram convinsă că pot să-mi port de grijă, și am avut dreptate. Cursul era bine organizat și noi, elevii, am fost cazați în grupuri la particulari. În weekenduri făceam excursii cu ghid peste tot – la Pamplona, unde taurii năvăleau pe străzi, la singura coridă pe care am văzut-o vreodată, brutală și violentă, dar deopotrivă spectaculoasă și palpitantă, la Loyola, orașul natal al Sfântului Ignațiu, autorul unei rugăciuni pe care eu și toate celelalte eleve de la Liceul St Albans o reținuserăm repetând-o la nesfârșit:

*Învăță-ne, o, Doamne,
să Te slujim cum meriți,
să dăruim fără să ne gândim cât ne costă...*

În alte dăți, ne petreceam după-amiezile pe plajă, iar serile în restaurantele și barurile din port, luând parte la *fiestas* și dansând pe muzica zgomotoasă a formațiilor, cu respirația tăiată la vederea artificierilor. Mi-am făcut repede prieteni noi, în afara societății mărginite din St Albans, mai ales din rândul adolescenților aflați la curs, și cu ei, în superba atmosferă exotica din Spania, am simțit gustul libertății mature, departe de casă și de disciplina ridicolă a școlii.

Odată întoarsă acasă, am fost acaparată aproape imediat de părinții mei, care, ușurați că mă întorsesem cu bine, aranjaseră o vacanță pentru toată familia în Țările de Jos și Luxemburg. A fost o altă experiență care mi-a lărgit orizontul, una dintre acele vacanțe în care se specializase tata și pe care le organiza pentru noi de mulți ani – încă de când făcusem prima mea călătorie în Bretania, la zece ani. Datorită entuziasmului său, ne-am trezit în avangarda curentului turistic al vremii, călătorind sute de mile pe drumuri sinuoase de țară, de-a lungul și de-a latul unei Europe care își depășea traumele războiului, vizitând orașe, catedrale și muzee de artă, pe care și părinții mei le descopereau abia acum. Era o combinație inspirată de

educație prin artă și prin istorie și de savurare a lucrurilor bune din viață – vin, mâncare și soarele verii –, toate amestecate cu monumentele comemorând victoriile sau eroii căzuți în război și cimitirele de pe câmpurile Flandrei.

Când m-am întors la școală în toamna aceea, tot ce trăisem peste vară mi-a insuflat un sentiment, necunoscut înainte, de încredere în mine. Odată ce ieșisem din crisalidă, școala nu-mi mai oferea decât o palidă imagine a conștiinței de sine și a independenței pe care le dobândisem călătorind. Inspirându-mă din noile forme de satiră care apăreau în televiziune, eu, *the Head Girl*, am născocit, pentru distracția elevelor din ultimele două clase, o paradă a modei, cu particularitatea că toate modelele prezentate erau adaptări bizare ale unor articole din uniforma școlară. Disciplina s-a prăbușit când toată școala a început să vocifereze ca să i se dea drumul să iasă pe scara de lângă sală, iar domnișoara Meiklejohn (cunoscută și sub numele de Mick), profesoara scundă și îndesată, trecută prin ciur și prin dârmon, de al cărei amenințător aspect masculin depindea bunul mers al școlii, a fost cât pe ce să facă un atac de apoplexie, neputând să se facă auzită în hărmălaia din jur. Disperată, a recurs la megafon – care era scos de obicei pentru anunțuri răsunătoare de Ziua Sporturilor, cu ocazia vreunei parade a animalelor de companie sau pentru disciplinarea interminabilelor șiruri pe care trebuia să le formăm când umpleam străduțele lăturalnice din St Albans, o dată pe trimestru, mergând la slujba de la catedrală.

În acel trimestru de demult, din toamna lui 1962, nu trebuia să ne ocupăm cu organizarea de spectacole, ci cu admiterea la universitate. Din păcate, același trimestru nu a reprezentat un succes pentru mine în termeni academici. Oricât de mare era admirația noastră pentru președintele Kennedy, criza rachetelor din Cuba din acel octombrie zdruncinase sentimentul de siguranță al generației mele și ne spulberase speranțele privind viitorul. Cu marile puteri jucând niște jocuri atât de periculoase cu viețile noastre, nu era deloc sigur că mai aveam vreun viitor la care să aspirăm. Pe când ne rugam pentru pace în adunarea

școlii, mi-am amintit previziunea feldmareșalului Montgomery de la sfârșitul anilor '50, anume că în următorii zece ani va fi un război nuclear. Cu toții, tineri sau bătrâni, știam că vom fi anunțați doar cu patru minute înainte de declanșarea unui atac nuclear care va însemna sfârșitul brusc al oricărei civilizații. Comentariul mamei mele, plin de seninătate filozofică și rațional ca întotdeauna cu privire la un al treilea război mondial în timpul vieții ei era că ar prefera să fie ștearsă de pe fața pământului împreună cu toate și cu toți decât să îndure chinul sfâșietor de a-și vedea soțul și fiul mobilizați într-un război din care să nu se mai întoarcă niciodată.

Lăsând la o parte puternica amenințare de pe scena internațională, mă simțeam extenuată după examenele de absolvire și lipsită de orice entuziasm pentru învățătură după ce prinsesem, în timpul verii, gustul libertății. Serioasa problemă a admiterii la universitate mi-a adus doar umiliința de a fi respinsă atât de Oxford, cât și de Cambridge, care n-au manifestat nici cel mai mic interes pentru mine. Era cu atât mai dureros cu cât tata nutrea speranța să obțin un loc la Cambridge de când aveam șase ani. Conștientă de sentimentul meu de eșec, domnișoara Gent, directoarea, s-a străduit să-mi explice, plină de simpatie, că nu e nici o rușine să nu obții un loc la Cambridge de vreme ce numeroși bărbați de la această universitate sunt cu mult inferiori din punct de vedere intelectual femeilor respinse din lipsă de locuri. În acea vreme, la Oxford și Cambridge proporția era de cam zece bărbați la o femeie. M-a sfătuit să accept oferta de interviu de la Colegiul Westfield din Londra, un colegiu de fete pe model girtonian, situat în Hampstead, la oarecare distanță de restul clădirilor universității. Așa că, într-o zi rece și ploioasă de decembrie, am luat autobuzul din St Albans spre Hampstead, aflat la vreo 24 de kilometri.

Ziua a fost un asemenea dezastru, încât m-am simțit ușurată la sfârșit, când am luat autobuzul spre casă, călătorind prin aceeași zloată și zăpadă rece și cenușie ca și la plecare. După sentimentul neplăcut de la catedra de spaniolă, unde am încercat să scap basma curată într-un interviu care părea să se

concentreze în întregime pe T.S. Eliot, despre care nu știam mai nimic, am fost trimisă la coada din fața biroului directoriei. Când mi-a venit rândul, ea a adoptat conduita unui funcționar public în timpul interviului, abia ridicându-și ochii de pe hârtiile pe care le avea în față și privindu-mă peste ochelarii cu ramă de baga. Simțindu-mă peste măsură de descurajată după interviul de dinainte, am hotărât că mai bine o fac să mă remarc, fie și cu riscul de a pierde orice șansă. Așa că, atunci când m-a întrebat cu o voce plictisită și seacă „Și de ce ai scris aici spaniolă în loc de franceză ca principală limbă străină?“, i-am răspuns pe același ton plictisit și sec: „Pentru că Spania e mai palpitantă decât Franța.“ I-au căzut hârtiile din mâini și și-a ridicat imediat privirea.

Spre uimirea mea, mi s-a oferit un loc la Westfield, dar până la Crăciun mare parte din optimismul și entuziasmul pe care le găsisem în Spania se risipise. Diana m-a invitat la petrecerea de Anul Nou pe care o dădea cu fratele ei pe 1 ianuarie 1963. M-am dus îmbrăcată frumos într-o rochie verde-închis de mătase – sintetică, bineînțeles –, cu părul strâns într-un coc extravagant, dar sfioasă și foarte nesigură pe mine. Acolo, subțiratic, sprijinit de perete într-un colț, cu spatele la lumină, gesticulând cu degetele lui subțiri în timp ce vorbea – cu părul căzându-i pe față, peste ochelari – și purtând un sacou negru de catifea plin de praf și un papion roșu tot de catifea, stătea Stephen Hawking, tânărul pe care-l văzusem în vară mergând agale pe stradă.

Stând deoparte de celelalte grupuri, vorbea cu un prieten de la Oxford, explicându-i că începuse să facă cercetări de cosmologie la Cambridge – nu așa cum sperase, sub auspiciile lui Fred Hoyle, savantul atât de cunoscut de la televizor, ci sub conducerea lui Dennis Sciama, un tip cu nume neobișnuit. La început crezuse că numele îndrumătorului său era *Skiana*, dar, când a ajuns la Cambridge, a aflat că pronunția corectă e *Șiana*. Recunoștea că învățase oarecum relaxat vara trecută – când eu îmi dădeam examenele de absolvire – și obținuse o diplomă de excelență la Oxford. O obținuse în urma unui

examen oral, dat cu niște profesori perplecși, care au trebuit să decidă dacă acelui candidat ciudat de stângaci, ale cărui lucrări scrise revelau totuși scânteieri de geniu, e cazul să i se dea o diplomă de excelență, una de cunoștințe avansate sau doar una de trecere, ultima fiind sinonimă cu un eșec. El i-a anunțat pe profesori cu nepăsare că, dacă îi dau o diplomă de excelență, se va duce la Cambridge să facă un doctorat, dându-le astfel ocazia să introducă un cal troian în tabăra dușmană, pe când, dacă îi dau o diplomă de cunoștințe avansate (care i-ar fi permis totuși să facă cercetare), va rămâne la Oxford. Examinatorii au ales varianta prudentă, dându-i o diplomă de excelență.

Stephen a continuat să explice publicului său format din doi oameni, prietenul său de la Oxford și cu mine, că a jucat și el prudent, dându-și seama că era foarte puțin probabil să ia o diplomă de excelență la Oxford din moment ce lucrase atât de puțin. Nu fusese văzut niciodată la vreun curs – nu se face să fii văzut lucrând când te cheamă prietenii – și legendara poveste în care rupe o lucrare și o aruncă în coșul de hârtii al preparatorului înainte să părăsească seminarul este cât se poate de adevărată. Temându-se că nu are mari șanse la universitate, Stephen intenționase să intre în administrația civilă și trecuse de stadiile preliminare de selecție organizate într-un weekend la un conac din provincie, așa că era foarte hotărât să ia examenele de admitere în administrația civilă după cele finale de la școală. Într-o dimineață s-a trezit târziu, ca de obicei, cu senzația sâcâitoare că mai are ceva de făcut în acea zi în afară de-a asculta înregistrarea integrală a tetralogiei *Inelul Nibelungului*, așa cum obișnuia. Cum nu avea agendă, ci se baza numai pe memorie, n-a putut să-și dea seama despre ce era vorba decât peste câteva ore, când i-a venit în minte că aceea era ziua în care trebuia să se prezinte la examenul de admitere în administrația civilă.

L-am ascultat amuzată și fascinată, atrasă de acest personaj original, cu simțul umorului și o personalitate atât de independentă. Era o plăcere să-i ascuți poveștile, mai ales că avea

un fel al său de a sughița de prea mult râs, aproape sufocându-se, la glumele pe care le spunea, din care multe nu erau în avantajul său. Era, evident, un om care, ca și mine, avea tendința să se poticnească în viață, dar reușea să vadă partea amuzantă a lucrurilor. Un om, ca și mine, destul de timid, dar care nu se sfia să-și exprime opiniile; un om care, spre deosebire de mine, devenise conștient de propria-i valoare și avea tupeul s-o arate. Când petrecerea s-a apropiat de sfârșit, ne-am spus unul altuia numele și adresa, dar nu mă așteptam să-l văd din nou decât, cel mult, întâmplător. Părul căzut în ochi și papionul erau o fațadă, o declarație de independență a gândirii, iar în viitor, dacă aș fi dat iar nas în nas cu el pe stradă, îmi puteam permite să le trec cu vederea, așa cum făcuse și Diana.

2

Pe scenă

Peste numai câteva zile a sosit o carte poștală de la Stephen prin care mă invita la o petrecere pe 8 ianuarie. Avea un frumos scris caligrafic cu înflorituri pe care i-l invidiam, eu nereușind niciodată, în ciuda a numeroase eforturi, să ating o asemenea performanță. M-am sfătuit cu Diana, care primise și ea o invitație. Mi-a spus că petrecerea era în cinstea celor 21 de ani pe care-i împlinea Stephen – informație omisă în invitație – și a promis să vină să mă ia. Era greu de ales un cadou pentru o persoană pe care de-abia o cunoscusem, așa că am luat ceva simbolic, un disc.

Casa din Hillside Road, St Albans, era un monument de parcimonie și economie. Nimic neobișnuit în acea perioadă: în epoca postbelică toți ajunseserăm să privim banii cu respect, să căutăm chilipiruri și să evităm risipa. Construită în primii ani ai secolului XX, clădirea de cărămidă roșie din Hillside Road nr. 14, o casă imensă cu trei etaje, avea un anumit farmec,

Cuprins

PARTEA I	7
1. Aripi ca să zburăm	8
2. Pe scenă	16
3. O caleașcă de cleștar	24
4. Adevăruri tănuite	30
5. Principii ambigue	36
6. Familii	44
7. Cu bună-credință	53
8. Inițiere în fizică	64
9. Străduța	72
10. O vacanță de iarnă	80
11. Curbe de învățatură	84
12. Un final insignifiant	93
13. Cicluri de viață	98
14. O lume imperfectă	104
PARTEA A II-A	111
1. Noții albe în Seattle	112
2. Terra firma	121
3. Sfere cerești	127
4. Dinamism periculos	134
5. Expansiune universală	143
6. În campanie	152
7. Mobilitate pe verticală	160
8. Intelect și ignoranță	168

9. Pași cehovieni	176
10. Un vânt rece	186
11. Echilibru fragil	195
12. Orizonturile evenimentelor	201
PARTEA A III-A	213
1. Scrisori din America	214
2. Locuințe	229
3. Comoara îngropată	238
4. Cursa cu obstacole	244
5. Păduri celtice	253
6. Privire în urmă	261
7. Impas	268
8. O mână de ajutor	276
9. Lucruri neașteptate	287
10. Dezacord	296
11. Vremuri tulburi	301
12. Ad astra	311
13. Armonie restabilită	321
14. Treburi neterminate	329
15. Plecări	333
PARTEA A IV-A	341
1. Cea mai sumbră noapte	342
2. Un fir subțire	348
3. Povara responsabilității	353
4. Revoltă	361
5. Renăscut din cenușă	372
6. Matematică și muzică	380
7. Extreme	385
8. Regina Roșie	394
9. În căutarea unui colț de rai	403
10. Întoarcerea acasă	406
11. Prețul celebrității	410
12. Honoris causa	417
13. Companion de Onoare	426
14. Dies irae	431

15. Prea multe adevăruri	437
16. Nulă și neavenită	444
Postludiu – februarie 2007	453
Post-scriptum – mai 2007	462
Mulțumiri	463

În ultimii doi ani de studiu la Liceul St Albans. Eu sunt a doua din dreapta, în rândul din spate, lângă Gillian Phillips la stânga mea și Diana King în dreapta.

Nunta de la Trinity Hall, Cambridge, 15 iulie 1965. De la stânga la dreapta: bunica mea, tatăl lui Stephen, mama mea, fratele meu, Chris, Stephen, eu, Rob Donovan, mama lui Stephen, bunica lui Stephen și tatăl meu.